

WYROK
z dnia 20 maja 2014 r.
Sygn. akt SK 13/13

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Teresa Liszcz – przewodniczący
Stanisław Biernat – sprawozdawca
Maria Gintowt-Jankowicz
Leon Kieres
Małgorzata Pyziak-Szafnicka,

po rozpoznaniu w trybie art. 59 ust. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638, z 2001 r. Nr 98, poz. 1070, z 2005 r. Nr 169, poz. 1417, z 2009 r. Nr 56, poz. 459 i Nr 178, poz. 1375, z 2010 r. Nr 182, poz. 1228 i Nr 197, poz. 1307 oraz z 2011 r. Nr 112, poz. 654), na posiedzeniu niejawnym w dniu 8 kwietnia 2014 r., skargi konstytucyjnej Grzegorza Kaźmierczaka o zbadanie zgodności:

- 1) art. 275 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.) w zakresie, w jakim pozwala na takie jego rozumienie, które umożliwia zobowiązanie osoby oddanej pod dozór policyjny do powstrzymywania się od kontaktów z określonymi osobami i powstrzymywania się od przebywania w danym miejscu, z art. 2, art. 41 ust. 1 oraz art. 52 ust. 1 i 3 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji,
- 2) art. 156 § 5 w związku z art. 156 § 5a w związku z art. 159 ustawy powołanej w punkcie 1 w zakresie, w jakim umożliwia prowadzącemu postępowanie przygotowawcze arbitralne, nieuzależnione od wystąpienia żadnych ustawowo określonych przesłanek, odmowę udostępnienia akt i umożliwienie sporządzenia ich odpisów i kserokopii, podejrzanemu i jego obrońcy, w tym części akt będących podstawą zastosowania wobec podejrzanego środków zapobiegawczych, przy równoczesnym braku możliwości sądowej kontroli tej decyzji, z art. 2, art. 45 ust. 1, art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji,

o r z e k a:

Art. 156 § 5 w związku z art. 159 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.), w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 17, poz. 155):

a) jest zgodny z wywodzoną z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasadą określoności prawa,

b) w zakresie, w jakim nie określa przesłanek odmowy dostępu do tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają postanowienie prokuratora o zastosowaniu dozoru Policji połączonego z zakazem kontaktowania się z określonymi osobami oraz zakazem przebywania w określonych miejscach, jest niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Ponadto postanawia:

na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 i 3 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638, z 2001 r. Nr 98, poz. 1070, z 2005 r. Nr 169, poz. 1417, z 2009 r. Nr 56, poz. 459 i Nr 178, poz. 1375, z 2010 r. Nr 182, poz. 1228 i Nr 197, poz. 1307 oraz z 2011 r. Nr 112, poz. 654) **umorzyć postępowanie w pozostałym zakresie.**

UZASADNIENIE

I

1. W skardze konstytucyjnej z 9 lutego 2010 r., Grzegorz Kaźmierczak (dalej: skarżący) wniósł o stwierdzenie niezgodności:

– art. 275 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.; dalej: k.p.k.) w zakresie, w jakim pozwala na takie jego rozumienie, które umożliwia zobowiązanie osoby oddanej pod dozór policyjny do powstrzymywania się od kontaktów z określonymi osobami i powstrzymywania się od przebywania w danym miejscu, z art. 2, art. 41 ust. 1, art. 52 ust. 1 i 3 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji;

– art. 156 § 5 w związku z art. 156 § 5a w związku z art. 159 k.p.k. w zakresie, w jakim umożliwia prowadzącemu postępowanie przygotowawcze arbitralne, nieuzależnione od wystąpienia żadnych ustawowo określonych przesłanek, odmowę udostępnienia akt i umożliwienie sporządzenia ich odpisów i kserokopii, podejrzanemu i jego obrońcy, w tym części akt będących podstawą zastosowania wobec podejrzanego środków zapobiegawczych, przy równoczesnym braku możliwości sądowej kontroli tej decyzji, z art. 2, art. 45 ust. 1, art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

1.1. Skarga konstytucyjna została wniesiona na podstawie następującego stanu faktycznego:

30 października 2009 r. Prokurator Prokuratury Rejonowej Łódź-Bałuty wydał postanowienie o zastosowaniu wobec skarżącego środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji połączonego z obowiązkiem powstrzymywania się od kontaktów z pracownikami MPO Łódź Sp. z o.o. oraz zakazem przebywania na terenie MPO Łódź Sp. z o.o. Wskazane powyżej postanowienie zostało zaskarżone przez obrońcę skarżącego. Dozór Policji połączony z obowiązkiem powstrzymywania się od kontaktów z pracownikami MPO Łódź Sp. z o.o., a także zakaz przebywania na terenie MPO Łódź Sp. z o.o. został utrzymany w mocy postanowieniem Sądu Rejonowego w Łodzi z 30 grudnia 2009 r. Następnie, w postanowieniu z 8 grudnia 2011 r., Sąd Rejonowy w Łodzi uchylił stosowane

wobec skarżącego środki zapobiegawcze. Rozstrzygnięcie to zostało z kolei zaskarżone zażaleniem, które wniósł Prokurator Prokuratury Rejonowej Łódź-Bałuty. Postanowieniem z 22 lutego 2012 r. Sąd Okręgowy w Łodzi uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Dozór Policji, połączony z obowiązkiem powstrzymywania się od kontaktów z pracownikami MPO Łódź Sp. z o.o. oraz zakazem przebywania na terenie MPO Łódź Sp. z o.o., został względem skarżącego zastosowany ponownie na mocy postanowienia Sądu Rejonowego w Łodzi z 25 czerwca 2012 r.

Obrońca skarżącego zwrócił się ponadto 19 października 2009 r. o umożliwienie dostępu do akt sprawy i dokumentów MPO Łódź Sp. z o.o. zabezpieczonych w toku postępowania przygotowawczego. 21 października 2009 r. Prokurator Prokuratury Rejonowej Łódź-Bałuty wydał zarządzenie o odmowie udostępnienia obrońcy skarżącego akt sprawy i dokumentów MPO Łódź Sp. z o.o. Obrońca skarżącego zaskarżył wskazane powyżej zarządzenie. Na mocy zarządzenia z 16 listopada 2009 r. Zastępca Prokuratora Rejonowego Łódź-Bałuty udostępnił w części akta sprawy, w pozostałym zakresie utrzymując w mocy zaskarżone zarządzenie.

1.2. W uzasadnieniu skargi konstytucyjnej skarżący przytoczył następujące argumenty:

Podkreślił, że w art. 275 § 2 k.p.k. zostały wymienione tylko przykładowe obowiązki, które mogą zostać nałożone na oskarżonego na podstawie tego przepisu. W konsekwencji, obowiązki takie mogą stanowić każde ograniczenie, ale pod warunkiem że jest ono niezbędne do skutecznego wykonywania dozoru Policji. Skarżący zauważył ponadto, że art. 275 § 2 k.p.k. nie wymienia wśród przykładowych obowiązków osoby oddanej pod dozór zobowiązania do powstrzymywania się od kontaktów z określonymi osobami albo powstrzymywania się od przebywania w określonym miejscu. Zaskarżony przepis nie wskazuje także, dlaczego i jakiego typu zobowiązania można uznać za niezbędne do wykonywania dozoru. W opinii skarżącego, obowiązki wskazane w art. 275 § 2 k.p.k. powinny być stosowane w sposób umiarkowany, aby dozór Policji nie uległ przekształceniu ze środka zapobiegawczego w środek o charakterze represyjnym. Tym samym obowiązki nałożone na oskarżonego nie mogą przybrać postaci szykan, które uniemożliwiają mu zwykle wykonywanie obowiązków (w szczególności pracowniczych), a także w sposób istotny utrudniać normalnego funkcjonowania.

W ocenie skarżącego, wszelkie ograniczenia wolności powinny być ustanawiane tylko w ustawie i jedynie wówczas, gdy są one konieczne w demokratycznym państwie. Co prawda wprowadzenie ograniczenia polegającego na zobowiązaniu oskarżonego lub podejrzanego do powstrzymywania się od kontaktów z określonymi osobami i powstrzymywania się od przebywania w określonym miejscu należy uznać za dopuszczalne, ale wyłącznie na podstawie szczegółowych przesłanek zamieszczonych w przepisie obowiązującego prawa. Przesłanek takich próżno jednak szukać w treści zaskarżonego przepisu. W konsekwencji, zastosowany na podstawie zaskarżonego przepisu środek zapobiegawczy prowadzi do niczym nieuzasadnionego ograniczenia swobody i wolności osobistej skarżącego, które nie jest niezbędne do realizacji obowiązku dozoru i nie pozostaje w związku z wykonywaniem przez Policję dozoru, stanowiąc tym samym naruszenie art. 2, art. 41 ust. 1 oraz art. 52 ust. 1 i 3 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Skarżący podkreślił, że art. 156 § 5 k.p.k. dopuszcza możliwość odmowy udostępnienia części akt uzasadniających postanowienie o zastosowaniu środków zapobiegawczych, ale nie zawiera przy tym żadnego katalogu przesłanek uzasadniających odmowę udostępnienia takich akt, na skutek czego organ prowadzący postępowanie przygotowawcze zyskuje pełną dowolność w tym zakresie. Zdaniem skarżącego, art. 156

§ 5 k.p.k., dopuszczając odmowę udostępnienia podejrzanemu części akt, narusza art. 2, art. 45 ust. 1, art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji, z uwagi na swoją nieprecyzyjność, która umożliwia dowolną interpretację przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze okoliczności przesądzających o wyrażeniu zgody na udostępnienie podejrzanemu i jego obrońcy części akt pozwalających na podjęcie obrony na tym etapie postępowania.

W opinii skarżącego, art. 156 § 5 k.p.k. wprowadza ograniczenie konstytucyjnego prawa do obrony w fazie postępowania przygotowawczego, pozwalając organowi prowadzącemu postępowanie przygotowawcze na dowolność i arbitralne uniemożliwianie podejrzanemu dostępu do części akt sprawy dotyczących stosowania środków zapobiegawczych. Prowadzi to w konsekwencji do braku kontradiktoryjności postępowania i nie zapewnia tzw. równości broni stron: organu prowadzącego postępowanie i podejrzanego. Skarżący wskazał ponadto, że przesłanki wymienione w art. 156 § 5a k.p.k. powinny mieć zastosowanie również do orzekania innych środków zapobiegawczych, a nie tylko do najpoważniejszego środka zabezpieczającego, czyli tymczasowego aresztowania.

Zdaniem skarżącego, art. 159 k.p.k. wyłącza sądową kontrolę zarządzenia prokuratora odmawiającego udostępnienia podejrzanemu lub jego obrońcy akt sprawy w części zawierającej dowody wskazane w postanowieniu o zastosowaniu środka zapobiegawczego oraz wymienionych w postanowieniu o zastosowaniu takiego środka, co stanowi naruszenie art. 2, art. 45 ust. 1, art. 42 ust. 2 Konstytucji.

2. Trybunał Konstytucyjny postanowieniem z 2 lipca 2012 r. odmówił nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej, w zakresie badania zgodności art. 275 § 2 k.p.k. z art. 2, art. 41 ust. 1, art. 52 ust. 1 i 3 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Trybunał Konstytucyjny stanął na stanowisku, że za odmową nadania skardze konstytucyjnej biegu w odniesieniu do art. 275 § 2 k.p.k. przemawiają dwa argumenty. Po pierwsze, zmiana brzmienia zaskarżonego przepisu spowodowana wejściem w życie ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 206, poz. 1589; dalej: ustawa z 2009 r.), która polegała na zamieszczeniu w treści art. 275 k.p.k. jako środków zapobiegawczych zakazu kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami oraz zakazu przebywania w określonych miejscach. Po drugie, brak w uzasadnieniu skargi konstytucyjnej okoliczności przemawiającej za tezą, aby wydanie orzeczenia w rozpatrywanej sprawie było konieczne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw.

W zażaleniu na wskazane powyżej postanowienie skarżący podniósł, że Trybunał Konstytucyjny dokonał ustaleń sprzecznych ze zgromadzonym materiałem dowodowym, polegających na uznaniu, iż wydanie orzeczenia w odniesieniu do art. 275 § 2 k.p.k. nie jest konieczne dla ochrony konstytucyjnych praw i wolności skarżącego. W piśmie z 31 lipca 2012 r. przewodniczący składu orzekającego Trybunału Konstytucyjnego zwrócił się do Prokuratury Rejonowej Łódź-Bałuty w Łodzi o udzielenie informacji, czy wobec skarżącego nadal obowiązuje, w szczególności w zakresie 275 § 2 k.p.k., postanowienie Prokuratora Prokuratury Rejonowej Łódź-Bałuty w Łodzi z 30 października 2009 r. (sygn. akt 2 Ds 115/09). Odpowiadając na powyższe, pytanie Zastępcy Prokuratora Rejonowego Łódź-Bałuty w Łodzi poinformował Trybunał Konstytucyjny, że postanowienie z 30 października 2009 r. (sygn. akt 2 Ds 115/09) w dalszym ciągu obowiązuje wobec skarżącego. Do odpowiedzi załączona została ponadto kopia postanowienia Sądu Rejonowego dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi, V Wydziału Karnego,

z 25 czerwca 2012 r. (sygn. akt V K 918/11).

Postanowieniem z 13 marca 2013 r. Trybunał Konstytucyjny uwzględnił zażalenie skarżącego. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, art. 275 § 2 k.p.k., w brzmieniu obowiązującym do 7 czerwca 2010 r., jest stosowany wobec skarżącego, ponieważ nadal podlega on środkom zapobiegawczym, o których mowa w postanowieniu Prokuratora Prokuratury Rejonowej Łódź-Bałuty w Łodzi z 30 października 2009 r. (sygn. akt 2 Ds. 115/09). Zarówno dozór Policji wraz z obowiązkiem powstrzymywania się od kontaktów z pracownikami MPO Łódź Sp. z o.o., jak i zakaz przebywania na terenie MPO Łódź Sp. z o.o. utrzymane zostały w mocy postanowieniami Sądu Rejonowego w Łodzi, V Wydziału Karnego, z 30 grudnia 2009 r. (sygn. akt V Kp 851/09) oraz z 25 czerwca 2012 r. (sygn. akt V K 918/11), a zaskarżony przepis dotyczy praw i wolności, które podlegają ochronie konstytucyjnej.

3. W piśmie z 24 czerwca 2013 r. Prokurator Generalny wniósł o uznanie, że art. 156 § 5 w związku z art. 159 k.p.k. w zakresie, w jakim umożliwia arbitralne wyłączenie jawności materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają postanowienie prokuratora o zastosowaniu środka zapobiegawczego z art. 275 § 2 k.p.k., „jest zgodny z wyrażoną w art. 2 Konstytucji zasadą prawidłowej legislacji, w zakresie, w jakim wynika z niej dyrektywa określoności przepisów prawa” oraz jest niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Prokurator Generalny stanął na stanowisku, że postępowanie winno ulec w pozostałym zakresie umorzeniu na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 i 3 ustawy o TK.

Zdaniem Prokuratora Generalnego, Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi, V Wydział Karny, w postanowieniu z 25 czerwca 2012 r. (sygn. akt V K 918/11) nie orzekł o stosowaniu względem skarżącego środka zapobiegawczego w dalszym ciągu, tzn. nieprzerwanie od chwili jego zastosowania na podstawie art. 275 § 2 k.p.k. obowiązującego w brzmieniu sprzed wejścia w życie ustawy z 2009 r. W odniesieniu do skarżącego stosowanie środka zabezpieczającego zostało bowiem skutecznie przerwane na mocy postanowienia o jego uchyleniu. Zważywszy, że Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi, V Wydział Karny, orzekł postanowieniem z 25 czerwca 2012 r. na podstawie zmienionego stanu prawnego, to powinien stosować nowe przepisy, tj. obowiązujące po dniu wejścia w życie ustawy z 2009 r., które miało miejsce 8 czerwca 2010 r. To znaczy, że podstawy do wydania postanowienia sądu z 25 czerwca 2012 r. nie mógł stanowić art. 275 § 2 k.p.k. w brzmieniu sprzed wejścia w życie ustawy z 2009 r., lecz było nią znowelizowane brzmienie tego przepisu, przewidujące możliwość nałożenia na osobę poddaną dozorowi Policji zakazu kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami albo zakazu przebywania w określonych miejscach. W konsekwencji, wobec faktu, że zaskarżony art. 275 § 2 k.p.k. utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny i wydanie orzeczenia nie jest konieczne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw, istnieje podstawa do umorzenia postępowania w tym zakresie na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o TK.

W opinii Prokuratora Generalnego, postępowanie dotyczące badania zgodności z Konstytucją art. 156 § 5a k.p.k. winno ulec umorzeniu z uwagi na niedopuszczalność wydania wyroku (art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK), ponieważ przepis ten nie był podstawą ostatecznego orzeczenia o prawach i wolnościach skarżącego. Przytoczony przepis dotyczy bowiem udostępniania akt postępowania przygotowawczego, jeżeli prokurator wystąpił z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania lub jego przedłużenie, podczas gdy ostateczne rozstrzygnięcie o prawach i wolnościach skarżącego dotyczyło dostępu skarżącego i jego obrońcy do akt postępowania przygotowawczego w czasie, w którym

wobec skarżącego nie było stosowane tymczasowe aresztowanie.

Prokurator Generalny podkreślił, że art. 156 § 5 w związku z art. 159 k.p.k. nie narusza zasady poprawnej legislacji wynikającej z art. 2 Konstytucji, ponieważ istota problemu związanego z zaskarżoną normą sprowadza się nie tyle do braku jej określoności, ile odnosi się do braku treści, której ta norma nie zawiera, tj. sprecyzowanych przesłanek odmowy udostępnienia akt postępowania przygotowawczego oraz sądowej (a nie prokuratorskiej) kontroli rozstrzygnięcia w tym zakresie.

W swoim wywodzie Prokurator Generalny dostrzegł, że dozór Policji, w odróżnieniu od tymczasowego aresztowania, jest środkiem mniej dotkliwym dla skarżącego. Nie zmienia to jednak faktu, że wkracza on w wolność osobistą skarżącego i ogranicza swobodę przemieszczania się. W konsekwencji Prokurator Generalny stanął na stanowisku, że ograniczenie prawa do obrony, które sprowadza się do arbitralnego wyłączenia materiałów postępowania przygotowawczego uzasadniających wnioski prokuratora w sprawie dozoru Policji z art. 275 § 2 k.p.k., polegające na braku limitowania swobody prokuratora decydowania o odmowie dostępu do tych materiałów, nie spełnia kryteriów proporcjonalności oraz subsydiarności określonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji. Przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie regulujące dostrzegalną kolizję między efektywnością postępowania przygotowawczego a skutecznością obrony osoby podejrzanej o przestępstwo stanowi nadmierne ograniczenie praw osoby podejrzanej.

Prokurator Generalny wyszedł ponadto z założenia, że skoro art. 156 § 5 w związku z art. 159 k.p.k. jest niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji, to za zbędne należy uznać badanie zgodności tej normy z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

4. Marszałek Sejmu w piśmie z 17 stycznia 2014 r. wniósł o uznanie, że art. 275 § 2 k.p.k. (w brzmieniu obowiązującym do 7 czerwca 2010 r.) w zakresie, w jakim umożliwia zobowiązanie osoby oddanej pod dozór policyjny do powstrzymywania się od kontaktów z określonymi osobami i powstrzymywania się od przebywania w danym miejscu, jest niezgodny z zasadą wyłączności ustawy dotyczącą ograniczenia praw i wolności konstytucyjnych, wyrażoną w art. 41 ust. 1, art. 52 ust. 1 i 3 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Zdaniem Marszałka Sejmu, art. 156 § 5 k.p.k. w zakresie, w jakim nie precyzuje przesłanek odmowy dostępu do tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają postanowienie prokuratora o zastosowaniu poręczenia majątkowego oraz zawieszeniu w czynnościach służbowych, jest niezgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 oraz art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 i w związku z art. 2 Konstytucji. Marszałek Sejmu uznał ponadto, że postępowanie winno ulec w pozostałym zakresie umorzeniu na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 ze zm.; dalej: ustawa o TK).

Dokonując merytorycznej oceny art. 275 § 2 k.p.k., Marszałek Sejmu uznał, że przepis ten pozwala organom stosującym prawo na wybór sposobu ograniczenia swobody oskarżonego (podejrzanego), na skutek czego osoba, wobec której stosowany jest dozór, nie może na podstawie kwestionowanej normy zrekonstruować ograniczeń, jakie mogą zostać na nią nałożone. Marszałek Sejmu podkreślił również, że kształt zaskarżonej regulacji nie wymusza na organach stosujących prawo obowiązku podejmowania środków jak najmniej dolegliwych dla jednostki. Zważywszy, że z brzmienia art. 275 § 2 k.p.k. wynika dowolność co do wyboru sposobu ograniczenia wolności podmiotom stosującym prawo, to nie można dokonać jego oceny z punktu widzenia adekwatności i proporcjonalności *sensu stricto*. Marszałek Sejmu przyjął w konsekwencji, że wobec pozostawienia przez ustawodawcę otwartego katalogu środków zapobiegawczych, których doprecyzowanie pozostawiono organom stosującym prawo, nie da się wskazać zgodnej

z Konstytucją interpretacji art. 275 § 2 k.p.k.

Zdaniem Marszałka Sejmu, ewentualnego rozważenia wymaga także umorzenie postępowania w zakresie badania zgodności art. 275 § 2 k.p.k. z Konstytucją. Uchylenie stosowania wobec skarżącego środka zapobiegawczego postanowieniem Sądu Rejonowego dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi z 8 grudnia 2011 r., które to postanowienie zostało następnie uchylone postanowieniem Sądu Okręgowego w Łodzi z 22 lutego 2012 r., oznacza bowiem, że rozpoznający ponownie kwestię uchylenia środków zapobiegawczych sąd rejonowy musiał 25 czerwca 2012 r. opierać się na art. 275 § 2 k.p.k. w obowiązującym wtedy brzmieniu (czyli po nowelizacji dokonanej ustawą z 2009 r.). Marszałek Sejmu za wątpliwy uznał także związek pomiędzy kwestionowanym uregulowaniem, które przed wydaniem wyroku przez Trybunał Konstytucyjny utraciło moc obowiązującą, a ochroną konstytucyjnych praw i wolności skarżącego.

W opinii Marszałka Sejmu, zarówno zasada sprawiedliwości proceduralnej (wynikający z niej wymóg jawności postępowania), jak i prawo do obrony doznają uszczerbku na skutek możliwości arbitralnego wyłączenia jawności części akt postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Zdaniem Marszałka Sejmu, nie ma także przeszkód, aby odnieść stanowisko zajęte przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 3 czerwca 2008 r. (sygn. K 42/07, OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 77) do oceny problemu konstytucyjnego przedstawionego przez skarżącego, ponieważ to nie rodzaj środka zapobiegawczego miał decydujące znaczenie dla zakwestionowania przepisów normujących dostęp do akt postępowania przygotowawczego. Także dla skarżącego, wobec którego zastosowano środki zapobiegawcze inne niż tymczasowego aresztowanie, brak znajomości akt postępowania, uzasadniających zastosowanie takich środków zapobiegawczych, w sposób znaczący utrudnia wykonywanie prawa do obrony. Według Marszałka Sejmu, argumenty te przesądzają o konieczności uznania, że art. 156 § 5 k.p.k. godzi w konstytucyjne prawo do obrony oraz sprawiedliwość procedury sądowej. Marszałek Sejmu wskazał ponadto, że pełna swoboda prokuratora decydowania o odmowie dostępu do akt postępowania przygotowawczego uniemożliwia wyznaczenie zakresu ograniczenia prawa do obrony oraz prawa do sprawiedliwej procedury, a to prowadzi w konsekwencji do niemożliwości jednolitego stosowania zaskarżonej regulacji, naruszając tym samym art. 2 Konstytucji.

5. W piśmie z 24 kwietnia 2013 r. Rzecznik Praw Obywatelskich poinformował, że nie zgłasza udziału w postępowaniu wszczętym wskutek skargi konstytucyjnej Grzegorza Kaźmierczaka.

II

Zgodnie z art. 59 ust. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.) skarga konstytucyjna może być rozpoznana przez Trybunał na posiedzeniu niejawnym, jeżeli z przedstawionych na piśmie stanowisk uczestników postępowania bezspornie wynika, że akt normatywny, na podstawie którego sąd lub inny organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o konstytucyjnych wolnościach i prawach albo obowiązkach skarżącego, jest niezgodny z Konstytucją.

Z uwagi na spełnienie w niniejszej sprawie powyższej przesłanki, skarga konstytucyjna została rozpoznana na posiedzeniu niejawnym.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Treść zaskarżonych przepisów i przepisów związkowych.

Skarżący w *petitum* skargi konstytucyjnej wskazał jako jej przedmiot następujące przepisy:

- art. 275 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.; dalej: k.p.k.);
- art. 156 § 5 w związku z art. 156 § 5a w związku z art. 159 k.p.k.

Treść zakwestionowanych przepisów jest następująca:

1.1. Art. 275 § 2 (w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. Nr 163, poz. 1363; dalej ustawa z 27 lipca 2005 r.; brzmienie obowiązujące do 7 czerwca 2010 r.): „Oddany pod dozór ma obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu lub prokuratora. Obowiązek ten może polegać na zakazie opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadamianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, a także na innych ograniczeniach jego swobody, niezbędnych do wykonywania dozoru”.

1.2. Art. 156 § 5 (w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych, Dz. U. Nr 17, poz. 155): „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, w toku postępowania przygotowawczego stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta, umożliwia sporządzanie odpisów i kserokopii oraz wydaje odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kserokopie tylko za zgodą prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Za zgodą prokuratora akta w toku postępowania przygotowawczego mogą być w wyjątkowych wypadkach udostępnione innym osobom”.

1.3. Art. 156 § 5a (dodany na mocy ustawy z dnia 16 lipca 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 127, poz. 1051; dalej: ustawa z 16 lipca 2009 r.): „W toku postępowania przygotowawczego podejrzanemu i jego obrońcy udostępnia się akta sprawy w części zawierającej dowody wskazane we wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz wymienione w postanowieniu o zastosowaniu albo przedłużeniu tymczasowego aresztowania. Prokurator może odmówić zgody na udostępnienie akt w tej części tylko wówczas, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że narażałoby to na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia pokrzywdzonego lub innego uczestnika postępowania, groziłoby zniszczeniem lub ukryciem dowodów albo tworzeniem dowodów fałszywych, groziłoby uniemożliwieniem ustalenia i ujęcia współsprawcy czynu zarzucanego podejrzanemu lub sprawców innych czynów ujawnionych w toku postępowania, ujawniałoby prowadzone czynności operacyjno-rozpoznawcze lub zagrażałoby utrudnieniem postępowania przygotowawczego w inny bezprawny sposób”.

1.4. Art. 159 (w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 29 marca 2007 r. o zmianie ustawy o prokuraturze, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych

innych ustaw, Dz. U. Nr 64, poz. 432): „Na odmowę udostępnienia akt w postępowaniu przygotowawczym przysługuje stronom zażalenie; na zarządzenie prokuratora zażalenie przysługuje do prokuratora bezpośrednio przełożonego”.

2. Dotychczasowe stanowisko Trybunału Konstytucyjnego w zakresie wyłączenia jawności materiałów postępowania przygotowawczego.

2.1. Kwestia wyłączenia jawności materiałów postępowania przygotowawczego uzasadniających wnioszek prokuratora w sprawie tymczasowego aresztowania była już przedmiotem rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego. W wyroku z 3 czerwca 2008 r. (sygn. K 42/07, OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 77) Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 156 § 5 k.p.k. w zakresie, w jakim umożliwia arbitralne wyłączenie jawności tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania, jest niezgodny z art. 2 oraz art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Przytoczone orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego dotyczy wyłącznie udostępniania materiałów uzasadniających wnioszek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania, nie odnosząc się do postępowania przygotowawczego w pozostałym zakresie. Oznacza to, że jest dopuszczalne badanie przez Trybunał Konstytucyjny, czy jest zgodny z Konstytucją przepis, który pozwala na odmowę udostępnienia podejrzanemu i jego obrońcy akt oraz sporządzenia ich odpisów i kserokopii w części akt, które są podstawą zastosowania wobec podejrzanego środków zapobiegawczych innych niż tymczasowe aresztowanie.

2.2. W celu zrealizowania zaleceń wynikających z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 3 czerwca 2008 r. (sygn. K 42/07) na mocy ustawy z 16 lipca 2009 r. do kodeksu postępowania karnego wprowadzony został art. 156 § 5a, przytoczony już w części III, pkt 1.3 uzasadnienia.

3. Kwestia ostatecznego charakteru zarządzenia prokuratora o odmowie udostępnienia podejrzanemu (lub jego obrońcy) akt sprawy, jako przesłanki warunkującej dopuszczalność skargi konstytucyjnej.

3.1. Należy zauważyć, że w zarządzeniu Prokuratora Rejonowego Łódź-Bałuty z 16 listopada 2009 r. (sygn. akt 2 Ds 115/09) jako podstawa rozstrzygnięcia nie został wyraźnie wskazany art. 156 § 5 k.p.k., lecz wyłącznie art. 159 k.p.k. Niezbędne stało się zatem dokonanie przez Trybunał Konstytucyjny oceny, czy art. 156 § 5 k.p.k. stanowił rzeczywiście podstawę prawną orzeczenia zapadłego względem skarżącego. W opinii Trybunału, pojęcie „podstawa prawna” w świetle przepisów konstytucyjnych regulujących instytucję skargi konstytucyjnej zyskuje autonomiczne znaczenie. Podstawa prawna nie może być bowiem utożsamiana wyłącznie z przepisem, który stanowił normatywną (kompetencyjną, proceduralną) podstawę ostatecznego rozstrzygnięcia. Taki sposób rozumienia pojęcia „podstawa prawna” skutkowałby osłabieniem roli skargi konstytucyjnej, która stanowi środek ochrony konstytucyjnych wolności i praw jednostki, polegający na eliminacji z porządku prawnego niekonstytucyjnych aktów normatywnych. Zaskarżony akt normatywny może być uznany w znaczeniu konstytucyjnym za podstawę ostatecznego rozstrzygnięcia, gdyby to rozstrzygnięcie, przy założeniu tego samego przedmiotu i zakresu sprawy, było lub mogłoby być inne w przypadku nieobowiązania normy prawnej o treści kwestionowanej przez skarżącego. W kontekście dokonywanej oceny nie odgrywa decydującej roli to, czy organ prowadzący zakończoną sprawę powołał

kwestionowany przez skarżącego przepis *explicite*, czy też przepis ten był tylko merytoryczną przesłanką zastosowania prawa w danej sprawie (zob. postanowienia TK z: 9 listopada 1999 r., sygn. Ts 19/99, OTK ZU nr 7/1999, poz. 181; 6 lutego 2001 r., sygn. Ts 139/00, OTK ZU nr 2/2001, poz. 40; wyrok TK z 25 września 2012 r., sygn. SK 28/10, OTK ZU nr 8/A/2012, poz. 96).

Trybunał Konstytucyjny zauważył, że w treści zarządzenia Prokuratora Rejonowego Łódź-Bałuty z 16 listopada 2009 r. (sygn. akt 2 Ds 115/09) nie został wprowadzie wyraźnie wskazany art. 156 § 5 k.p.k., jednak jest niewątpliwe, iż na tej podstawie organ prowadzący postępowanie przygotowawcze odmówił udostępnienia żądanych akt, ponieważ to właśnie ten przepis określa zasady dostępu do akt postępowania, w tym obejmujących dokumenty stanowiące podstawę zastosowania środków zapobiegawczych. Z powyższych względów, art. 156 § 5 k.p.k. mógł zostać uznany za podstawę prawną orzeczenia zapadłego względem skarżącego i zostać poddany dalszej analizie w ramach niniejszego postępowania.

3.2. Trybunał Konstytucyjny konsekwentnie podkreślał w dotychczasowym orzecznictwie, że przedmiotem skargi konstytucyjnej może być unormowanie spełniające dwa warunki. Po pierwsze, musi ono stanowić podstawę prawną ostatecznego orzeczenia, z wydaniem którego skarżący wiąże zarzut naruszenia przysługujących mu konstytucyjnych praw lub wolności. Po drugie, w normatywnej treści uregulowań kwestionowanych w skardze konstytucyjnej powinna tkwić bezpośrednia przyczyna ingerencji organów stosujących prawo w sferę konstytucyjnie gwarantowanych praw podmiotowych skarżącego (zob. postanowienia TK z: 18 lipca 2007 r., sygn. Ts 153/06, OTK ZU nr 6/B/2007, poz. 273; 22 października 2007 r., sygn. Ts 291/06, OTK ZU nr 5/B/2007, poz. 241). Przedmiot skargi konstytucyjnej może zatem stanowić wyłącznie norma, której zastosowanie przesądziło o treści opartego na jej podstawie rozstrzygnięcia, doprowadzając jednocześnie do naruszenia określonych praw lub wolności skarżącego (zob. postanowienie TK z 27 września 2010 r., sygn. Ts 85/08, OTK ZU nr 6/B/2010, poz. 415; zob. także postanowienia TK z: 9 listopada 2010 r., sygn. Ts 64/08, OTK ZU nr 6/B/2010, poz. 413; 16 listopada 2010 r., sygn. Ts 150/08, OTK ZU nr 6/B/2010, poz. 417; 26 listopada 2010 r., sygn. Ts 281/09, OTK ZU nr 6/B/2010, poz. 461).

Dla rozstrzygnięcia Trybunału istotne jest stwierdzenie, czy zarządzenie prokuratora o odmowie udostępnienia podejrzanemu (lub jego obrońcy) akt sprawy stanowiło ostateczne rozstrzygnięcie warunkujące dopuszczalność skargi konstytucyjnej.

Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, orzeczenie władzy publicznej ma charakter ostateczny, gdy skarżącemu nie przysługuje od niego zwykły środek odwoławczy, ani też nie toczy się żadne postępowanie, w ramach którego orzeczenie to mogłoby podlegać zmianie lub uchyleniu. Tym samym skarga konstytucyjna spełnia przesłankę „ostatecznego orzeczenia”, która sformułowana została w art. 79 ust. 1 Konstytucji, dopiero wówczas, gdy nie istnieją już żadne możliwości poddania wyroku, decyzji lub innego rozstrzygnięcia przewidzianej procedurą kontroli (zob. postanowienia TK z: 5 grudnia 1997 r., sygn. Ts 14/97, OTK ZU nr 1/1998, poz. 9; 21 stycznia 1998 r., sygn. Ts 27/97, OTK ZU nr 2/1998, poz. 19; 20 maja 1998 r., sygn. Ts 76/98; OTK ZU 1999/Aneks, poz. 53; 10 stycznia 2001 r., sygn. SK 2/00, OTK ZU nr 1/2001, poz. 6). Rozstrzyganie w sprawach indywidualnych leży w kompetencji sądów i organów administracji publicznej, tymczasem Trybunał Konstytucyjny może rozpoznać skargę dopiero po wyczerpaniu wszelkich procedur, które mogą zostać zainicjowane przez samego skarżącego (zob. postanowienia TK z: 5 grudnia 1997 r., sygn. Ts 14/97; 21 stycznia 1998 r., sygn. Ts 27/97; 20 maja 1998 r., sygn. Ts 76/98; 1 września 1998 r., sygn. Ts 107/98, OTK ZU 1999/Aneks,

poz. 79; 10 stycznia 2001 r., sygn. SK 2/00, OTK ZU nr 1/2001, poz. 6; 8 czerwca 2011 r., sygn. Ts 64/11, OTK ZU nr 4/B/2001, poz. 336). Istota skargi konstytucyjnej polega zatem na jej nadzwyczajnym i subsydiarnym charakterze.

3.3. Zarządzenie prokuratora o odmowie udostępnienia podejrzanemu akt sprawy stanowi orzeczenie o charakterze incydentalnym, które wydawane jest stosownie do aktualnego stanu postępowania. Zarówno podejrzany, jak i jego obrońca mogą przy tym w każdej chwili ponownie złożyć wniosek o udostępnienie akt, ponieważ ustawa nie przewiduje terminu, ani przesłanek takiego żądania. Wcześniejsza odmowa, nawet podtrzymana przez nadrzędną instancję nie stanowi negatywnej przesłanki kolejnego występowania o udostępnienie akt. Specyfika sytuacji procesowej, w której znajduje się podejrzany, może z kolei nasuwać wątpliwość, czy orzeczenie o odmowie udostępnienia akt, a nawet postanowienie wydane w drugiej instancji odmawiające uwzględnienia zażalenia, mają ostateczny charakter w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji. Zagadnienie to stanowiło już przedmiot wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego, którego stanowisko ulegało ewolucji (zob. postanowienia TK z: 27 stycznia 2004 r., sygn. SK 50/03, OTK ZU nr 1/A/2004, poz. 6; 14 czerwca 2006 r., sygn. Ts 35/06, OTK ZU nr 4/B/2007, poz. 164).

Trybunał Konstytucyjny przyjmuje, że decyzje procesowe podejmowane w kwestiach incydentalnych w ramach toczącego się procesu karnego mogą mieć walor ostateczności. Za stanowiskiem takim przemawia w szczególności argument, że ocena, czy określony przepis stanowił podstawę ostatecznego rozstrzygnięcia, ma następować z uwzględnieniem celu samej instytucji skargi konstytucyjnej, służącej eliminacji z systemu prawa przepisów niezgodnych z Konstytucją, czyli takich, których dalsze stosowanie narusza określone prawo lub wolność konstytucyjnie chronioną. Dlatego też w kontekście celu skargi konstytucyjnej należy odczytywać wymóg ostateczności orzeczenia, które zapadło w sprawie skarżącego. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego winno doprowadzić do tego, aby określone prawo czy wolność skarżącego nie mogły być dłużej naruszane. Celem skargi konstytucyjnej jest bowiem skuteczna ochrona wolności i praw. Dla Trybunału Konstytucyjnego istotny jest związek z danym prawem lub wolnością konstytucyjnie chronioną, nie zaś z toczącym się innym postępowaniem, nawet gdyby to inne postępowanie z punktu widzenia organu je prowadzącego miało charakter główny i zasadniczy, natomiast postępowanie, w wyniku którego wydano orzeczenie dotyczące praw i wolności skarżącego, należało uznawać za jedynie poboczne, dodatkowe czy służebne wobec postępowania głównego (zob. wyroki TK z: 24 lipca 2006 r., sygn. SK 58/03, OTK ZU nr 7/A/2006, poz. 85; 13 lipca 2009 r., sygn. SK 46/08, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 109; por. także postanowienia TK z: 27 stycznia 2004 r., sygn. SK 50/03; 14 czerwca 2006 r., sygn. Ts 35/06).

Z powyższych względów Trybunał Konstytucyjny stanął na stanowisku, że zarządzenie prokuratora o odmowie udostępnienia podejrzanemu (lub jego obrońcy) akt sprawy stanowi ostateczne rozstrzygnięcie w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji. Dlatego też brak jest podstaw do umorzenia postępowania w niniejszej sprawie na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 ze zm.; dalej: ustawa o TK). Rozstrzygnięcie podejmowane przez prokuratora, odmawiające udostępnienia podejrzanemu (lub jego obrońcy) akt sprawy, stanowi także ingerencję w prawo skarżącego do obrony, o którym mowa w art. 42 ust. 2 Konstytucji.

4. Ocena zgodności art. 156 § 5 w związku z art. 159 k.p.k. z wyrażoną w art. 2 Konstytucji zasadą prawidłowej legislacji.

4.1. Jak wynika z uzasadnienia skargi konstytucyjnej, skarżący kwestionuje zgodność art. 156 § 5 w związku z art. 159 k.p.k. jednego ze składników zasady prawidłowej legislacji, którą stanowi nakaz określoności przepisów prawa. Określoność stanowiącego prawa uznawana jest za jedną z najważniejszych dyrektyw wynikających z zasady prawidłowej legislacji (zob. W. Sokolewicz, uwagi do art. 2, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 5, red. L. Garlicki, Warszawa 2007, s. 48). W dotychczasowym orzecznictwie Trybunał Konstytucyjny wskazywał, że nakaz określoności przepisów prawa znajduje swoje źródło właśnie w zasadzie demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji). Nakaz ten ma zastosowanie w przypadku wszelkich regulacji, które kształtują pozycję prawną obywatela (zob. np.: wyroki TK z: 28 października 2009 r., sygn. Kp 3/09, OTK ZU nr 9/A/2009, poz. 138; 3 grudnia 2009 r., Kp 8/09, OTK ZU nr 11/A/2009, poz. 164; 19 lipca 2011 r., sygn. K 11/10, OTK ZU nr 6/A/2011, poz. 60).

Na ustawodawcy ciąży obowiązek tworzenia przepisów spełniających wymaganie określoności, przy czym dotyczy to zarówno ich treści, jak i formy. Na oba wymiary określoności prawa składają się trzy kryteria: po pierwsze, precyzyjność regulacji prawnej; po drugie, jasność przepisu; po trzecie, legislacyjna poprawność przepisu. Ocena badanej przez Trybunał Konstytucyjny regulacji dokonywana jest przez pryzmat wskazanych kryteriów, co określa się mianem tzw. testu określoności prawa (zob. np.: wyroki TK z: 28 października 2009 r., sygn. Kp 3/09; 3 grudnia 2009 r., sygn. Kp 8/09; 19 lipca 2011 r., sygn. K 11/10).

Jeżeli chodzi o precyzyjność regulacji prawnej, to rozumie się przez nią możliwość dekodowania z przepisów jednoznacznych norm prawnych (a także ich konsekwencji) za pomocą reguł interpretacji przyjmowanych na gruncie określonej kultury prawnej. Nakaz określoności przepisów prawnych sprowadza się zatem do formułowania ich w sposób zapewniający dostateczny stopień precyzji ustalenia ich znaczenia i skutków prawnych (zob. wyroki TK z: 28 października 2009 r., sygn. Kp 3/09; 19 lipca 2011 r., sygn. K 10/11).

Dzięki jasności przepisu ma zostać zagwarantowana jego komunikatywność dla adresatów, dlatego przepis określany mianem jasnego musi być zrozumiały na gruncie języka powszechnego. Wymóg jasności oznacza nakaz tworzenia przepisów zrozumiałych dla ich adresatów, którzy od racjonalnego prawodawcy mają prawo oczekiwać stanowienia norm niebudzących wątpliwości co do nakładanych obowiązków lub przyznawanych praw (zob. wyroki TK z: 28 października 2009 r., sygn. Kp 3/09; 19 lipca 2011 r., sygn. K 11/10).

Z kolei poprawność przepisu sprowadza się do jego właściwej konstrukcji z punktu widzenia językowego i logicznego. Stanowi ona warunek podstawowy, który pozwala na ocenę przepisu co do pozostałych kryteriów, tj. jasności i precyzyjności (zob. wyroki TK z: 3 grudnia 2009 r., sygn. Kp 8/09; 19 lipca 2011 r., sygn. K 11/10).

4.2. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że ani precyzyjność wskazanych przez skarżącego przepisów, ani ich jasność i legislacyjna poprawność nie budzą wątpliwości w rozpoznawanej sprawie. Skarżący nie miał bowiem trudności ze zrozumieniem treści zaskarżonych przepisów, co pozwoliło mu na sprecyzowanie zakresu, w jakim przepisy te uważa za niezgodne z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Ocena normy zaskarżonej w niniejszym postępowaniu nie dotyczyła w rzeczywistości jej określoności, lecz sprowadzała się do wykazywania przez skarżącego braku treści normatywnej, która była w opinii skarżącego konieczna do skutecznego realizowania gwarantowanego konstytucyjnie prawa do obrony. Z uzasadnienia skargi

konstytucyjnej wynikało jednoznacznie, że skarżący dostrzegał brak zamieszczenia w art. 156 § 5 k.p.k. przesłanek odmowy udostępnienia akt postępowania przygotowawczego, a także potrafił precyzyjnie ustalić podmiot właściwy do rozpatrzenia zażalenia na odmowę udostępnienia akt w postępowaniu przygotowawczym, którym stosownie do art. 159 k.p.k. został ustanowiony prokurator bezpośrednio przełożony.

4.3. Z powyższych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 156 § 5 w związku z art. 159 k.p.k. jest zgodny z wywodzoną z art. 2 Konstytucji zasadą określoności prawa.

5. Ocena zgodności art. 156 § 5 w związku z art. 159 k.p.k. z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

5.1. Trybunał Konstytucyjny podkreśla doniosłą rolę proklamowanego w art. 42 ust. 2 Konstytucji prawa do obrony, które nie tylko jest uznawane za fundamentalną zasadę procesu karnego, ale stanowi jednocześnie wyznacznik elementarnego standardu demokratycznego państwa prawnego (zob. wyroki TK z: 17 lutego 2004 r., sygn. SK 39/02, OTK ZU nr 2/A/2004, poz. 7; 6 grudnia 2004 r., sygn. SK 29/04, OTK ZU nr 11/A/2004, poz. 114; 19 marca 2007 r., sygn. K 47/05, OTK ZU nr 3/A/2007, poz. 27; 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07, OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 77; 11 grudnia 2012 r., sygn. K 37/11, OTK ZU nr 11/A/2012, poz. 133). Prawo do obrony trzeba rozumieć szeroko. Przysługuje ono każdemu, począwszy od wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego (w praktyce od chwili przedstawienia zarzutów) aż do wydania prawomocnego wyroku i jego wykonania (zob. wyroki TK z: 17 lutego 2004 r., sygn. SK 39/02; 6 grudnia 2004 r., sygn. SK 29/04; 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07). W orzecznictwie zarówno Sądu Najwyższego, jak i Trybunału Konstytucyjnego prezentowane jest ponadto stanowisko, że nie tylko formalne postawienie zarzutu popełnienia przestępstwa, lecz już pierwsza czynność organów procesowych, która skierowana jest na ściganie określonej osoby, czyni ją podmiotem prawa do obrony (zob. np. wyrok SN z 9 lutego 2004 r., sygn. akt V KK 194/03, OSNKW nr 4/2004, poz. 42 oraz wyroki TK z: 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07; 11 grudnia 2012 r., sygn. K 37/11). Gwarantowana konstytucyjnie obrona powinna być przy tym realna i efektywna, a nie iluzoryczna i abstrakcyjna (zob. wyrok TK z 28 listopada 2007 r., sygn. K 39/07, OTK ZU nr 10/A/2007, poz. 129).

5.1.1. Prawo do obrony w procesie karnym może przybrać aspekt materialny i formalny. O ile obrona w aspekcie materialnym to możliwość bronięcia przez oskarżonego jego interesów osobiście (np. odmowa składania wyjaśnień, prawo wglądu do akt i składania wniosków dowodowych), o tyle przez obronę w aspekcie formalnym rozumie się prawo do korzystania z pomocy obrońcy z wyboru lub z urzędu (zob. wyroki TK z: 17 lutego 2004 r., sygn. SK 39/02; 6 grudnia 2004 r., sygn. SK 29/04; 19 marca 2007 r., sygn. K 47/05; 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07; 11 grudnia 2012 r., sygn. K 37/11).

5.2. Stosowanie art. 156 § 5 k.p.k. regulującego zasady udostępniania materiałów postępowania przygotowawczego uzasadniających wnioski prokuratora w sprawie zastosowania wobec podejrzanego środków zapobiegawczych odbywa się w ramach postępowania przygotowawczego. Wśród celów postępowania przygotowawczego, które wymienione zostały w treści art. 297 § 1 i 2 k.p.k., ustawodawca wskazał: po pierwsze, ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo; po drugie, wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy; po trzecie, zebranie danych dotyczących

sprawcy (tożsamość oskarżonego, jego wiek, stosunki rodzinne i majątkowe, wykształcenie, zawód i źródła dochodu, dane o jego karalności); po czwarte, wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody; po piąte, zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu; po szóste, dążenie do wyjaśnienia okoliczności, które sprzyjały popełnieniu czynu.

5.2.1. W ramach postępowania sądowego dostęp do akt sprawy przez osoby wymienione w art. 156 § 1 k.p.k. zasadniczo nie jest ograniczony. W toku postępowania przygotowawczego natomiast, tj. do chwili wniesienia aktu oskarżenia, wgląd do akt wymaga zgody prowadzącego postępowanie przygotowawcze (zob. np. P. Hofmański, uwagi do art. 156, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1-296*, t. 1, red. P. Hofmański, Warszawa 2011, nb. 3 i 9; P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 141-142). Postępowanie przygotowawcze, w toku którego następuje zbieranie i przygotowywanie dowodów poddawanych następnie ocenie przez sąd, winno bowiem przebiegać w sposób umożliwiający efektywne działanie organu prowadzącego postępowanie (zob. P. Wiliński, *Odmowa dostępu do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo”, nr 11/2006, s. 79).

5.3. Trybunał Konstytucyjny podkreśla, że odmowa dostępu do akt w postępowaniu przygotowawczym wkracza w sferę prawa do obrony. Nabiera to szczególnego znaczenia w sytuacji stosowania (przedłużania) najsurowszego środka zapobiegawczego, którym jest tymczasowe aresztowanie. Dozór Policji (połączony z nałożeniem dodatkowych obowiązków), w odróżnieniu od tymczasowego aresztowania, jest niewątpliwie środkiem mniej dotkliwym dla skarżącego (zob. wyrok TK z 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07), nie zmienia to jednak faktu, że stosowanie tego środka zapobiegawczego wkracza w wolność osobistą skarżącego, o której mowa w art. 31 ust. 1 Konstytucji.

Samo ustalenie przez Trybunał Konstytucyjny, że zakwestionowany przepis wkracza w zakres prawa do obrony gwarantowanego przez art. 42 ust. 2 Konstytucji, nie może jeszcze przesądzać o jego niekonstytucyjności. Prawo do obrony nie jest absolutne i może podlegać ograniczeniom. Możliwość jego ograniczenia odnosi się do każdego stadium postępowania karnego (zob. wyrok TK z 11 grudnia 2012 r., sygn. K 37/11). Ograniczenia prawa do obrony podlegają ocenie przez pryzmat art. 31 ust. 3 Konstytucji, który formułuje kumulatywnie ujęte przesłanki dopuszczalności ograniczeń konstytucyjnych praw i wolności. Są to: po pierwsze, ustawowa forma ograniczenia; po drugie, istnienie w państwie demokratycznym konieczności wprowadzenia ograniczenia; po trzecie, funkcjonalny związek ograniczenia z realizacją wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji wartości (bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochrona środowiska, zdrowia i moralności publicznej, wolności i praw innych osób); po czwarte, zakaz naruszania istoty danego prawa lub wolności. Stwierdzenie, że ograniczenia mogą być ustanawiane tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie, nakazuje rozważyć: czy regulacja ta jest w stanie doprowadzić do zamierzonych przez nią skutków (kryterium przydatności); czy wprowadzana regulacja jest niezbędna dla ochrony interesu publicznego, z którym jest połączona (kryterium konieczności); czy efekty wprowadzonej regulacji pozostają w odpowiedniej proporcji do ciężarów nakładanych przez nią na obywatela (kryterium proporcjonalności *sensu stricto*) – (zob. np. wyroki TK z: 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07; 11 grudnia 2012 r., sygn. K 37/11).

5.3.1. Niesporne jest, że ograniczenie pełnej jawności akt postępowania przygotowawczego zostało wprowadzone w formie ustawowej (zob. art. 156 § 5 k.p.k.).

5.3.2. Dopuszczalność ograniczeń jawności akt postępowania przygotowawczego

należy uznać za konieczną w państwie demokratycznym. Nie ma bowiem wątpliwości, że skuteczny przebieg postępowania przygotowawczego, który uzależniony jest między innymi od zachowania w tajemnicy pewnych informacji lub dowodów, stanowi istotną wartość pożądaną w państwie demokratycznym (por. wyrok TK z 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07).

5.3.3. Ograniczenie pełnej jawności akt postępowania przygotowawczego pozostaje również w funkcjonalnym związku z wartością konstytucyjną, jaką jest porządek publiczny. Zachowanie na etapie postępowania przygotowawczego określonych kategorii informacji do wiadomości organu prowadzącego je, może skutecznie zapobiec podejmowaniu przez podejrzanego działań zmierzających do zniekształcenia zgromadzonych przez organ procesowy dowodów. Tym samym brak pełnego dostępu do akt postępowania przygotowawczego utrudnia podejrzanemu ustalenie, w jakim kierunku podejmować ewentualne niezgodne z prawem działania, zmierzające do podważenia zgromadzonych już dowodów. Celem przepisów zamieszczonych w kodeksie postępowania karnego, a zatem także art. 156 § 5 k.p.k., jest takie ukształtowanie postępowania karnego, aby sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej (art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k.). Wykrycie sprawcy przestępstwa i pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej w sposób oczywisty zmierza do zagwarantowania porządku publicznego, naruszonego w wyniku popełnienia przestępstwa.

5.3.4. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, w wyniku istniejących ograniczeń dostępu do akt postępowania przygotowawczego nie dochodzi do naruszenia istoty prawa do obrony. Podejrzaný dysponuje możliwością korzystania z prawa do obrony w aspekcie materialnym i formalnym, ale na etapie postępowania przygotowawczego ulega ono modyfikacji. Pozostaje to z kolei w zgodzie z rozumieniem prawa do obrony niemającego absolutnego charakteru.

5.4. Ocena zaskarżonego przepisu z punktu widzenia jego zgodności z Konstytucją wymagała w konsekwencji udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy rezultaty istniejących ograniczeń dostępu do akt postępowania przygotowawczego mogą zostać uznane za proporcjonalne w zestawieniu z ciężarami nakładanymi na skarżącego (test proporcjonalności *sensu stricto*).

5.4.1. W k.p.k. znajdują się przepisy, które umożliwiają podejrzanemu uzyskanie częściowej wiedzy na temat materiału dowodowego zgromadzonego w trakcie postępowania przygotowawczego. Podejrzaný, któremu przedstawiono zarzut, wie w szczególności, jaki czyn jest mu zarzucany, ponieważ, zgodnie z art. 313 § 2 k.p.k., postanowienie o przedstawieniu zarzutów zawiera m.in. dokładne określenie czynu zarzuconego podejrzanemu i jego kwalifikacji prawnej. Do czasu zawiadomienia o terminie zaznajomienia się z materiałami śledztwa, podejrzaný może też żądać podania mu ustnie podstaw zarzutów, a także sporządzenia ich uzasadnienia na piśmie, z uwzględnieniem faktów i dowodów przyjętych za podstawę zarzutów (art. 313 § 3 i 4 k.p.k.). W treści uzasadnienia postanowienia o zastosowaniu środka zapobiegawczego powinno znaleźć się również przedstawienie dowodów świadczących o popełnieniu przestępstwa oraz przytoczenie okoliczności wskazujących na istnienie podstawy i konieczność zastosowania środka zapobiegawczego (art. 251 § 3 zdanie pierwsze k.p.k.). Zgodnie z art. 157 § 3 k.p.k., podejrzaný ma pełną możliwość zaznajomienia się z dokumentami znajdującymi się w aktach sprawy tylko w odniesieniu do protokołów tych czynności, w których on sam uczestniczył lub miał prawo uczestniczyć, a także co do dokumentów pochodzących od niego lub sporządzonych z jego udziałem (por. wyrok

TK z 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07).

5.4.2. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że przedstawione powyżej możliwości dostępu przez podejrzanego (i jego obrońcę) do akt postępowania przygotowawczego nie gwarantują w pełni realizacji prawa do obrony w przypadku zastosowania dozoru Policji połączonego z zakazem kontaktowania się z określonymi osobami oraz zakazem przebywania w określonych miejscach. Bezpośrednie zapoznanie się przez podejrzanego i jego obrońcę z materiałami postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek o zastosowanie takiego środka zapobiegawczego, pozwala na realne skorzystanie z prawa do obrony. Dzięki analizie treści materiałów źródłowych zgromadzonych w aktach sprawy staje się możliwe podniesienie argumentów na korzyść osoby, wobec której zastosowano środek zapobiegawczy.

Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie nieprzewidujące podawania przesłanek odmowy dostępu do tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają postanowienie prokuratora o zastosowaniu dozoru Policji połączonego z zakazem kontaktowania się z określonymi osobami oraz zakazem przebywania w określonych miejscach, nie spełnia kryterium proporcjonalności *sensu stricto*. Skuteczność postępowania przygotowawczego może zostać zapewniona dzięki większej selektywności informacji umieszczanych w uzasadnieniu wniosku o zastosowanie środka zapobiegawczego (zob. wyroki TK z: 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07; 11 grudnia 2012 r., sygn. K 37/11). Na organie prowadzącym postępowanie przygotowawcze spoczywa obowiązek uzasadnienia wniosku o zastosowanie środka zapobiegawczego w taki sposób, aby nie doszło do ujawnienia w jego treści dowodów, które powinny być wykorzystane dopiero w postępowaniu toczącym się przed sądem.

Sposób ukształtowania art. 156 § 5 k.p.k., określającego sposób wyważenia dwóch kolidujących wartości: skuteczności postępowania przygotowawczego i skuteczności obrony osoby, wobec której zastosowano środek zapobiegawczy, wskazuje na nadmierne ograniczenie prawa do obrony.

Trybunał Konstytucyjny podkreśla przy tym, że dopuszczalne jest rozwiązanie, stosownie do którego postępowanie przygotowawcze, inaczej niż postępowanie sądowe, nie jest oparte na zasadzie pełnej jawności akt sprawy. Osiągnięcie celów postępowania przygotowawczego (zob. część III, pkt 5.2 uzasadnienia) uzależnione jest między innymi od zachowania w tajemnicy pewnych informacji lub dowodów. Chodzi zatem tylko o to, aby przesłanki odmowy udostępnienia akt postępowania, które uzasadniają postanowienie prokuratora o zastosowaniu dozoru Policji połączonego z zakazem kontaktowania się z określonymi osobami oraz zakazem przebywania w określonych miejscach, zostały określone przez ustawodawcę. Dopiero po wskazaniu w ustawie przesłanek odmowy udostępnienia akt postępowania przygotowawczego prokurator będzie mógł odmówić dostępu do akt w sposób niepowodujący nadmiernego ograniczenia prawa do obrony. Decyzja podjęta przez prokuratora powinna przy tym zostać umotywowana przesłankami wskazanymi przez ustawodawcę; wskutek tego możliwa stanie się jej weryfikacja.

5.5. Z powyższych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 156 § 5 w związku z art. 159 k.p.k. w zakresie, w jakim nie określa przesłanek odmowy dostępu do tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają postanowienie prokuratora o zastosowaniu dozoru Policji połączonego z zakazem kontaktowania się z określonymi osobami oraz zakazem przebywania w określonych miejscach, jest niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

5.6. Na marginesie niniejszego rozstrzygnięcia Trybunał Konstytucyjny zauważa,

że rozwiązania ustawowe, dotyczące dostępu do akt postępowania przygotowawczego, zostały zliberalizowane (zob. Sprawozdanie Stenograficzne z 47. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 27 sierpnia 2013 r., Warszawa 2013, s. 12; Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach (nr 50), VII kadencja Sejmu, s. 7; Dodatkowe sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach, druk nr 1586-A/VII kadencja Sejmu, s. 2). Na mocy nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247), która wejdzie w życie 2 czerwca 2014 r., rozwiązanie przewidziane w art. 156 § 5 k.p.k. zostało bowiem zmienione w sposób zasadniczy. Zgodnie z nowym brzmieniem tego przepisu, jeżeli nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa, w toku postępowania przygotowawczego stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta, umożliwia sporządzanie odpisów lub kopii oraz wydaje odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kopie. Prawo to przysługuje stronom także po zakończeniu postępowania przygotowawczego. W sprawie udostępnienia akt, sporządzenia odpisów lub kopii czy wydania uwierzytelnionych odpisów lub kopii prowadzący postępowanie przygotowawcze wydaje zarządzenie. Za zgodą prokuratora akta w toku postępowania przygotowawczego mogą być w wyjątkowych wypadkach udostępnione innym osobom. Wprowadzona zmiana stanowi implementację dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 142 z 1.06.2012 r., s. 1).

Z treści znowelizowanego przepisu wynika, że począwszy od 2 czerwca 2014 r., jako regułę ustawodawca statuuje nieograniczony dostęp do akt postępowania przygotowawczego, a odmowa ich udostępnienia wchodzi w rachubę tylko w enumeratywnie wymienionych sytuacjach: po pierwsze, gdy zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania; po drugie, jeżeli uzasadnia to potrzeba ochrony ważnego interesu państwa. Wprowadzone zmiany odpowiadają zatem postulatom stawianym w skardze konstytucyjnej, ponieważ ustawodawca wskazał przesłanki umożliwiające odmowę udostępnienia akt postępowania przygotowawczego, które uzasadniają postanowienie prokuratora o zastosowaniu dozoru Policji połączonego z zakazem kontaktowania się z określonymi osobami oraz zakazem przebywania w określonych miejscach. Trybunał Konstytucyjny podkreśla przy tym, że znowelizowane brzmienie art. 156 § 5 k.p.k. nie stanowiło przedmiotu rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie.

5.7. W skardze konstytucyjnej skarżący zarzucił niezgodność art. 156 § 5 w związku z art. 159 k.p.k. z art. 45 ust. 1 Konstytucji, ale nie uzasadnił tego zarzutu. Zgodnie z poglądem utrwalonym w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, prawidłowe wykonanie przez skarżącego obowiązku przedstawienia, jakie konstytucyjne prawa lub wolności zostały naruszone (i w jaki sposób) przez przepisy stanowiące przedmiot wnoszonej skargi konstytucyjnej, polega nie tylko na wskazaniu postanowień Konstytucji i norm z nich wyprowadzanych, z którymi w opinii skarżącego kwestionowane przepisy są niezgodne, ale również na precyzyjnym przedstawieniu treści prawa lub wolności wywodzonych z tych postanowień, a naruszonych przez ustawodawcę. Na skarżącym spoczywa zatem obowiązek uargumentowania stawianych zarzutów. Za niedopuszczalne uznać należy samodzielne precyzowanie przez Trybunał, a tym bardziej uzasadnianie, ogólnikowo sformułowanych zarzutów niekonstytucyjności zaskarżonych przepisów (por. postanowienia TK z: 4 lutego 2009 r., sygn. Ts 256/08, OTK ZU nr 2/B/2009, poz. 138; 20 stycznia 2011 r., sygn. Ts 214/10, OTK ZU nr 3/B/2011, poz. 258).

5.7.1. Nawiązując do dotychczasowego orzecznictwa, Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że wobec braku szczegółowej i precyzyjnej argumentacji skargi konstytucyjnej, w odniesieniu do stwierdzenia niezgodności art. 156 § 5 w związku z art. 159 k.p.k. z art. 45 ust. 1 Konstytucji, konieczne stało się umorzenie postępowania w tym zakresie.

6. Umorzenie postępowania w zakresie badania zgodności art. 275 § 2 k.p.k. z art. 2, art. 41 ust. 1 oraz art. 52 ust. 1 i 3 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

6.1. Skarga konstytucyjna podlega wstępnemu rozpoznaniu, w ramach którego Trybunał Konstytucyjny ustala, czy odpowiada ona warunkom formalnym oraz czy nie jest oczywiście bezzasadna. Badanie, czy nie zachodzi jedna z ujemnych przesłanek wydania wyroku, skutkujących obligatoryjnym umorzeniem postępowania, pozostaje aktualne na każdym etapie postępowania, aż do wydania orzeczenia w sprawie (zob. np. postanowienia TK z: 8 kwietnia 2008 r., sygn. SK 80/06, OTK ZU nr 3/A/2008, poz. 51; 19 października 2010 r., sygn. SK 8/09, OTK ZU nr 8/A/2010, poz. 94; 8 stycznia 2013 r., sygn. SK 15/10, OTK ZU nr 1/A/2013, poz. 9; 17 grudnia 2013 r., sygn. SK 59/12, OTK ZU nr 9/A/2013, poz. 144).

6.2. Należy zauważyć, że brzmienie art. 275 § 2 k.p.k. ulegało zmianom, co ma znaczenie w niniejszej sprawie.

Zgodnie z art. 275 § 1 k.p.k., tytułem środka zapobiegawczego można oddać oskarżonego pod dozór Policji, a oskarżonego żołnierza – pod dozór przełożonego wojskowego. Stosownie do art. 275 § 2 k.p.k. (w brzmieniu nadanym przez ustawę z 27 lipca 2005 r., obowiązującą do 7 czerwca 2010 r.), oddany pod dozór miał obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu lub prokuratora. Obowiązek ten mógł polegać na zakazie opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadamianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, a także na innych ograniczeniach jego swobody, niezbędnych do wykonywania dozoru.

Na mocy ustawy z 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 206, poz. 1589; dalej: ustawa z 5 listopada 2009 r.), która weszła w życie 8 czerwca 2010 r., doszło do zmiany treści art. 275 § 2 k.p.k. W ustawie z 5 listopada 2009 r. do obowiązków, które mogą zostać nałożone na osobę poddaną dozorowi Policji, ustawodawca dodał wyraźnie: po pierwsze, zakaz kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami; po drugie, zakaz przebywania w określonych miejscach. Dokonana zmiana nie miała wyłącznie redakcyjnego charakteru, lecz wyraźnie upoważniła podmiot prowadzący postępowanie przygotowawcze do nakładania określonych kategorii obowiązków w ramach postępowania przygotowawczego.

Obowiązek dozoru zaliczany jest do kategorii nieizolacyjnych środków zapobiegawczych (zob. P. Hofmański, uwagi do art. 275, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1-296*, t. 1, red. P. Hofmański, Warszawa 2011, nb. 2). Stosowanie środków zapobiegawczych ma na celu zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania karnego. Środki te mają charakter czysto procesowy, dlatego też nie można sprowadzać ich do antycypowania represji w stosunku do osoby chronionej domniemaniem niewinności.

6.3. Ze względu na konkretny charakter kontroli dokonywanej przez Trybunał

Konstytucyjny w postępowaniu inicjowanym wskutek wniesienia skargi konstytucyjnej, niezbędne jest ustalenie, czy spełnione są przesłanki wydania merytorycznego orzeczenia (zob. część III, pkt 3.2 uzasadnienia). W tym celu zasadne jest przedstawienie sytuacji procesowej skarżącego, która legła u podstaw złożenia skargi konstytucyjnej w niniejszej sprawie.

30 października 2009 r. zostało wydane przez Prokuratora Prokuratury Rejonowej Łódź-Bałuty postanowienie o zastosowaniu wobec skarżącego środka zapobiegawczego – dozoru Policji, który połączony został z obowiązkiem powstrzymywania się od kontaktów z pracownikami MPO Łódź Sp. z o.o. oraz zakazem przebywania na terenie MPO Łódź Sp. z o.o. Postanowienie to zostało następnie zaskarżone przez obrońcę skarżącego. Dozór Policji połączony z obowiązkiem powstrzymywania się od kontaktów z pracownikami MPO Łódź Sp. z o.o., a także zakaz przebywania na terenie MPO Łódź Sp. z o.o. został utrzymany w mocy postanowieniem Sądu Rejonowego w Łodzi z 30 grudnia 2009 r. Następnie, w postanowieniu z 8 grudnia 2011 r., Sąd Rejonowy w Łodzi uchylił stosowane wobec skarżącego środki zapobiegawcze. Rozstrzygnięcie to zostało z kolei zaskarżone zażaleniem, które wniósł Prokurator Prokuratury Rejonowej Łódź-Bałuty. Postanowieniem z 22 lutego 2012 r. Sąd Okręgowy w Łodzi uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Dozór Policji, połączony z obowiązkiem powstrzymywania się od kontaktów z pracownikami MPO Łódź Sp. z o.o. oraz zakazem przebywania na terenie MPO Łódź Sp. z o.o., został względem skarżącego zastosowany ponownie na mocy postanowienia Sądu Rejonowego w Łodzi z 25 czerwca 2012 r.

6.4. Trybunał Konstytucyjny zauważył, że po wejściu w życie znowelizowanego art. 275 § 2 k.p.k. wobec skarżącego nie znajdował zastosowania środek zapobiegawczy w postaci dozoru Policji połączonego z obowiązkiem powstrzymywania się od kontaktów z pracownikami MPO Łódź Sp. z o.o. oraz zakazem przebywania na terenie MPO Łódź Sp. z o.o., ponieważ środek ten został uchylony postanowieniem Sądu Rejonowego w Łodzi z 8 grudnia 2011 r. Ponowne zastosowanie omawianego środka zabezpieczającego nastąpiło 25 czerwca 2012 r. na mocy postanowienia Sądu Rejonowego w Łodzi, czyli już po wejściu w życie znowelizowanego art. 275 § 2 k.p.k.

6.5. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że Sąd Rejonowy w Łodzi zastosował ponownie dozór Policji połączony z obowiązkiem powstrzymywania się od kontaktów z pracownikami MPO Łódź Sp. z o.o. oraz zakazem przebywania na terenie MPO Łódź Sp. z o.o. na podstawie art. 275 § 2 k.p.k. w znowelizowanym brzmieniu. Za wnioskiem takim przemawia w szczególności art. 10 ustawy z 5 listopada 2009 r., zgodnie z którym sprawy, w których przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy rozpoczęto rozprawę główną, toczą się do końca postępowania w danej instancji według przepisów dotychczasowych, jednakże w razie zawieszenia postępowania, odroczenia rozprawy lub ponownego rozpoznania sprawy albo po zapadnięciu prawomocnego orzeczenia postępowanie toczy się według przepisów tej ustawy. Z przytoczonego przepisu wynika, że sprawy, w których nie rozpoczęła się rozprawa główna, a więc także w fazie postępowania przygotowawczego, miały się toczyć na podstawie znowelizowanych przepisów k.p.k., w tym także art. 275 § 2 k.p.k. w nowym brzmieniu. Stanowisko to potwierdza również art. 12 ustawy z 5 listopada 2009 r., stanowiący, że w razie wątpliwości, czy stosować przepisy dotychczasowe, czy przepisy w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, stosuje się przepisy nowe. Trybunał Konstytucyjny stwierdził zatem, że przedmiotem zaskarżenia w niniejszej sprawie jest przepis, który w zakwestionowanym zakresie utracił moc

obowiązującą przed zastosowaniem względem skarżącego środka zapobiegawczego. Ponowne zastosowanie względem skarżącego dozoru Policji, który połączony został z obowiązkiem powstrzymywania się od kontaktów z pracownikami MPO Łódź Sp. z o.o. oraz zakazem przebywania na terenie MPO Łódź Sp. z o.o., nastąpiło bowiem na mocy wspomnianego już postanowienia Sądu Rejonowego w Łodzi z 25 czerwca 2012 r.

Stosownie do art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o TK, Trybunał umarza postępowanie, jeżeli akt normatywny w zakwestionowanym zakresie utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia. Taka sytuacja występuje w niniejszej sprawie.

6.6. Trybunał Konstytucyjny rozważył również, czy mimo utraty mocy obowiązującej art. 275 § 2 k.p.k. w brzmieniu zakwestionowanym przez skarżącego, rozstrzygnięcie Trybunału o akcie normatywnym, który utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia, jest konieczne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw skarżącego (art. 39 ust. 3 ustawy o TK). W orzecznictwie Trybunału podkreśla się, że należy przeprowadzić kontrolę zgodności z Konstytucją przepisu, który przed wydaniem orzeczenia Trybunału utracił moc obowiązującą, jeżeli zachodzi związek pomiędzy kwestionowanym uregulowaniem a ochroną konstytucyjnych praw i wolności. O związku takim można mówić wówczas, gdy spełnione są trzy przesłanki: po pierwsze, przepis będący przedmiotem oceny zawiera treści normatywne odnoszące się do sfery praw i wolności konstytucyjnie chronionych; po drugie, nie istnieje żaden inny instrument prawny (poza ewentualnym uznaniem przepisu za niekonstytucyjny), który mógłby spowodować zmianę sytuacji prawnej ukształtowanej definitywnie, zanim ów przepis utracił moc obowiązującą; po trzecie, ewentualna eliminacja danego przepisu z systemu prawnego stanowić będzie skuteczny środek przywrócenia ochrony praw naruszonych obowiązującym kwestionowaną regulacją prawną (zob. wyrok TK z 9 lutego 2010 r., sygn. SK 10/09, OTK ZU nr 2/A/2010, poz. 10).

Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, zaskarżony przepis zawiera treści normatywne odnoszące się do sfery praw i wolności skarżącego, które są chronione konstytucyjnie, ale eliminacja art. 275 § 2 k.p.k. (w brzmieniu sprzed nowelizacji dokonanej ustawą z 5 listopada 2009 r.) z systemu prawnego nie będzie stanowiła skutecznego środka przywrócenia ochrony skarżącego. Zaskarżony przepis nie został bowiem uchylony, lecz znowelizowany, dlatego nawet w przypadku stwierdzenia jego niezgodności z Konstytucją organ prowadzący postępowanie przygotowawcze będzie miał kompetencję do zastosowania względem skarżącego takich samych środków zapobiegawczych już w nowym stanie prawnym. Co więcej, znowelizowany przepis przewiduje *explicite* możliwość nałożenia przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze zakazu kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami oraz zakazu przebywania w określonych miejscach, czyli obowiązków nałożonych na skarżącego oprócz dozoru Policji.

Trybunał Konstytucyjny stwierdził zatem, że nie ma konieczności wydania orzeczenia o akcie normatywnym, który utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia, z uwagi na potrzebę ochrony konstytucyjnych wolności i praw skarżącego (art. 39 ust. 3 ustawy o TK).

6.7. W konsekwencji Trybunał Konstytucyjny postanowił, że postępowanie dotyczące zgodności art. 275 § 2 k.p.k. z art. 2, art. 41 ust. 1 oraz art. 52 ust. 1 i 3 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji ulega umorzeniu z uwagi na utratę mocy obowiązującej zaskarżonego przepisu przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał.

7. Umorzenie postępowania w zakresie badania zgodności art. 156 § 5a k.p.k. z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

7.1. Art. 156 § 5a k.p.k. został wprowadzony ustawą z 16 lipca 2009 r., która znowelizowała kodeks postępowania karnego w celu zrealizowania zaleceń wynikających z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 3 czerwca 2008 r. (sygn. K 42/07). Przepis ten stanowi normę szczególną (*lex specialis*) wobec art. 156 § 5 k.p.k., na mocy której wprowadzone zostały szczególne zasady udostępniania dowodów wskazanych we wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz wymienionych w postanowieniu sądu (zob. P. Hofmański, uwagi do art. 156, *op.cit.*, nb. 9b).

7.2. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, w rozpatrywanej sprawie art. 156 § 5a k.p.k. nie może zostać uznany za podstawę ostatecznego rozstrzygnięcia o konstytucyjnych prawach lub wolnościach skarżącego (por. część III, pkt 3.2 uzasadnienia), ponieważ treść normatywna tego przepisu dotyczy udostępniania akt postępowania przygotowawczego w przypadku wystąpienia przez prokuratora z wnioskiem o tymczasowe aresztowanie. Tymczasem rozstrzygnięcie odnoszące się do konstytucyjnych praw i wolności skarżącego w niniejszej sprawie obejmowało kwestię dostępu skarżącego i jego obrońcy do akt postępowania przygotowawczego, w sytuacji gdy nie stosowano wobec niego tymczasowego aresztowania, ale inny środek zapobiegawczy. Tak więc art. 156 § 5a k.p.k. nie stanowił w niniejszej sprawie podstawy rozstrzygnięcia o prawach i wolnościach skarżącego. Postępowanie w zakresie badania jego zgodności z Konstytucją, stosownie do art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK, zostało zatem umorzone ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

Z powyższych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł, jak w sentencji.